

Зміст

Про авторів	7
Передмова до другого українського видання (<i>Тарас Цимбал</i>)	9
Передмова (<i>Пітер Берк</i>)	12
1. Вступ. Нова історія: її минуле і майбутнє (<i>Пітер Берк</i>)	13
Що таке нова історія?	14
Наскільки новою є нова історія?	19
Проблеми дефініції	21
Проблеми джерел	24
Проблеми пояснення	28
Проблеми синтезу	30
Постскрипtum 2000	32
Історія і постмодернізм	32
Примітки	34
2. Історія знизу (<i>Джим Шарп</i>)	39
Примітки	56
3. Жіноча історія (<i>Джоан В. Скотт</i>)	61
«Професіоналізм» versus «політика»	64
«Історія» versus «ідеологія»	68
«Політика» versus «теорія»	75
1990-ті	81
Примітки	85
4. Заморська історія (<i>Генк Весселінг</i>)	91
Історія заморської історії: огляд	93
Азійська й африканська історія	97
Експансія і реакція на неї	103
Імперіалізм	106
Деколонізація і після неї	110
Висновки	112
Примітки	114
5. Про мікроісторію (<i>Джованні Леві</i>)	119
Мікроісторична дискусія (<i>Пітер Берк</i>)	138
Примітки	141

6. Усна історія (Гвін Принс)	145
Усна історія: що нового?	171
Примітки.....	182
7. Історія читання (Роберт Дарнмон)	187
Нотатки щодо нових історій читання (Пітер Берк).....	211
Додаток: провінційний Cabinet littéraire у 1779 р.	214
Примітки.....	215
8. Візуальна історія (Айвен Гаскелл)	221
Візуальний матеріал.....	221
Авторство	227
Канон.....	234
Інтерпретація	239
Історія.....	248
Примітки.....	252
9. Історія політичної думки (Ричард Так)	257
Інтелектуальна історія та її суперники (Пітер Берк).....	269
Примітки.....	270
10. Переосмислена історія тіла (Рой Портер)	273
Тіло як становище людини.....	278
Форма тіла.....	280
Анатомія тіла.....	283
Тіло, розум і душа	287
Стать і гендер.....	287
Тіло і політика тіла	293
Тіло, цивілізація та невдоволеність нею.....	294
Висновок	284
Примітки.....	295
11. Історія довкілля (Ричард Г. Гроу)	303
Комплекс посухи і рання еволюція історії довкілля	308
Вплив Другої світової війни.....	311
Австралійська модель історії довкілля.....	319
Примітки.....	324
12. Історія подій і відродження наративу (Пітер Берк)	327
Наратив versus структура.....	327
Традиційний наратив versus сучасний наратив.....	332
Насиченіший наратив	335
Примітки.....	342
Історія в калейдоскопі сучасних інтерпретацій (Юрій Павленко)	345
Примітки.....	357
Показчик імен	359

ПЕРЕДМОВА ДО ДРУГОГО УКРАЇНСЬКОГО ВИДАННЯ

2004 року побачило світ перше українське видання збірки наукових праць за редакції Пітера Берка «Нові перспективи історіописання». З огляду на затребуваність книжки та збереження читацького попиту на неї з'явилася думка перевидати її, відкоригувавши й уточнивши переклад. Так постало нинішнє видання, яке, попри дещо відмінну назву («Нові підходи до історіописання»), котра, на нашу думку, точніше відображає як назву англійського оригінала, так, власне, і зміст збірки, містить засадничо той самий текст, але в покращеному вигляді. Зміни, яких зазнала збірка, жодним чином не зачепили фактологічний вимір тексту, а стосувалися лише наукового апарату та перекладацького і стилістичного аспектів, у яких залишався простір для вдосконалення.

Пропонована збірка складається з дванадцяти наукових есеїв західних істориків, які висувають, торують, викладають, захищають, обґрунтовують і оцінюють нові напрямки, що останнім часом розвинулись у західній історичній науці та репрезентують так звану «нову історію», розкрити в першому есеї редактором Пітером Берком. Не заглиблюючись у загальну характеристику цих тенденцій, з чим блискуче впорався редактор, хочемо лише підкреслити, що нова хвиля історіописання намагається відійти від спекулятивної історії та політичної історії «великих людей», зосереджуючи натомість увагу на структурах і масових процесах, на невидимих дієвцях історії — пересічних людях, щоб розуміти не телеологію, а конкретну механіку перебігу історії; щоб написати історію простолюдної більшості, а не елітної меншості; щоб не побудувати національний наратив, а відобразити плюралізм і протистояння наративів, придушені голоси, або, словами Томаса Стернза Еліота, «інші віддуння [, що] замешкують сад».

Отже, нова хвиля історіописання, яка вже наринала на американські та західноєвропейські університети й наукові установи, пропонує новий спектр ракурсів, із яких можна заглядати в різні історичні періоди, щоб глибше розуміти їх як самодостатні одиниці аналізу, а

не епізоди телеологічної національної історії, що неминуче веде до триумфу нації. Ці свіжі погляди дуже актуальні для української історичної науки і можуть стати поштовхом для роздумів над питаннями, яких не порушував традиційний національний історик. Скажімо, представників «нової історії» часто цікавить те, що Мішель Фуко назвав «мікрофізикою влади». Чому б не конкретизувати звичні рубрики-кліше української історії на кшталт «Руїна», «Гетьманщина» або «Голодомор» аналізом такої мікрофізики влади в окремо взятому населеному пункті кожного з цих періодів? Якою була мікрофізика влади в наддніпрянському селі середини XVIII століття? Чому козацька старшина не налагодила станової співпраці з рядовим козацтвом або селянством? Чому низьким був соціальний капітал сільської громади (або чи був він саме таким)? Яка роль у цих процесах сільського священика? Хто були конкретні люди, які в 1932–1933 роках працювали в державних і партійних органах конкретного села? Якого соціально-економічного походження були їхні сім'ї до 1917 або до 1861 років? Як і коли вони потрапили до органів? Чому вони відчужилися від решти громади?

Як бачимо, питань можна порушити чимало, коли подивитися на утверджені реалії під новим кутом зору. І справа не в браку документальних джерел — архіви зберегли вдосталь матеріалів, щоб знайти українського мірошника Менюкьо хоча б у XVIII столітті або українське село Монтайю хоча б у XVII столітті. Головні перешкоди мають радше організаційний, аніж джерельний характер. Адже нові підходи в історіописанні часто міждисциплінарні за своєю суттю, а отже, передбачають гнучкість офіційної таксономії наук та спираються на нову методологію, розроблену здебільшого за межами історичної науки в надрах інших суспільствознавчих дисциплін. Тож українським історикам заважає дисциплінарний поділ науки, що уречевлюється в офіційній організації наукової діяльності, на варті якої в Україні стоїть Вища атестаційна комісія. Чіткий поділ на категорії, ідеал систематизованого світу, позитивістський ригоризм, орієнтація на природничі науки, наголос на академізмі (читай: ізоляціонізмі) науки — все це не дозволяє відкрити шляз для потоку «нової історії» в Україні.

До цього слід додати те, що за історією дедалі сильніше утверджується репутація «традиційної», або «старої», науки з консервативним концептуальним і методологічним апаратом, тоді як нещодавній прибулець в українську науку — соціологія — розглядається як новаторська й динамічна дисципліна. Характерно, що якщо в

Вступ. Нова історія: її минуле і майбутнє

Пітер Берк

Останнім часом спільнота істориків зростала з карколомною швидкістю. Національна історія, що домінувала у XIX ст., зараз мусить змагатися за увагу з всесвітньою і локальною історією (яку колись залишали антикварам і аматорам). З'явилося багато нових дисциплін, що їх завжди підтримували спеціалізовані журнали. Соціальна історія, наприклад, унезалежнилася від економічної історії лише частково, ніби нова нація, втілюючись в «історичну демографію», «історію праці», «урбаністичну історію», «аграрну історію» тощо.

Економічна історія, своєю чергою, розкололася на «стару» і «нову». «Нова економічна історія» 1950-х і 1960-х рр. (зараз уже має півсторічний, коли не більший, досвід) занадто добре знана, аби про неї дискутувати у цій книзі¹. У ній також акценти змістилися з проблем виробництва на проблеми споживання, що значно ускладнило відокремлення економічної історії від соціальної та культурної. Історія управління — це нове зацікавлення, яке, щоправда, розвиває, коли не знищує, межу між економічною та адміністративною історією. Сьогодні економічній історії загрожує перспектива підпорядкування молодій і амбітній ділянці, якою є історія навколишнього середовища, чи «екоісторія».

Політична історія теж поділена не лише на так звані високу і низьку школи, але також між істориками, які зосередили увагу на центрах управління, і тими, хто цікавиться політикою на рівні «простих людей». Межі політики розширилися, у тому сенсі, що історики (наслідуючи таких теоретиків, як Мішель Фуко) дедалі більше схиляються до розгляду боротьби за владу на рівні фабрики, школи чи

навіть родини. Проте ціною такого розширення є щось на кшталт кризи ідентичності. Якщо політика є всюди, чи є потреба у політичній історії?² З такими проблемами зіткнулися історики культури, тільки-но вони перейшли від вузької, але чіткої дефініції культури, яка охоплює мистецтво, літературу, музику тощо, до більш антропологічної дефініції своєї дисципліни³. Це є однією з причин, щоб говорити про наш час як час «кризи історичної свідомості» чи історичної методології (інші причини наводяться нижче в цьому розділі, у частині про постмодернізм)⁴.

У цьому просторі, що збільшується і фрагментується водночас, існує нагальна потреба в орієнтації. Чим є так звана нова історія? Наскільки вона нова? Це швидкоплинна мода чи довготривала тенденція? Чи здатна вона замінити традиційну історію, чи співіснуватиме з нею в мирі?

Саме відповідати на такі запитання має цей том. Повний огляд усього розмаїття сучасної історії не залишив би місця для серйозної дискусії. Тому ми вирішили зосередити увагу на кількох порівняно найсучасніших течіях⁵. Есеї про ці течії стосуються переважно тих самих фундаментальних проблем, принаймні опосередковано. Варто на початку розглянути ці проблеми й умістити їх до загального контексту довготривалих змін в історіописанні.

Що таке нова історія?

Вислів «нова історія» найкраще знаний у Франції. «Нова історія» («*La nouvelle histoire*») — таку назву має збірка есеїв, упорядкована видатним французьким медієвістом Жаком Ле Гоффом. Ле Гофф також допомагав у редагуванні ґрунтовної тритомної збірки есеїв, пов'язаних із «новими проблемами», «новими підходами» і «новими об'єктами» дослідження⁶. У цьому випадку зрозуміло, чим є нова історія, — це історія, створена у Франції, країні *la nouvelle vague* (нової хвилі) і *le nouveau roman* (нового роману), а про *la nouvelle cuisine* (нову кухню) годі й казати. Точніше, ця історія пов'язана з так званою школою «Анналів», яка зосереджувалася навколо журналу, що уславився як «*Annales: économies, sociétés, civilisations*» (змінив назву в 1990-ті рр. на «*Annales: histoire, sciences sociales*»).

Що ж таке ця «нова історія»? Дати позитивне визначення нелегко; цей рух об'єднаний лише навколо того, проти чого він виступає, й далі буде показано розмаїття нових підходів. Тож важко запропо-